

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету соціальної
педагогіки та психології

О.В. Понімаренко

2020 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки магістрів

спеціальності 013 – початкова освіта

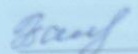
освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

Укладач: канд. пед. наук, ст. викл. Хайдарова О.С.

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти

Протокол № 1 від "22" 01 2020 р.

Завідувач кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти

Н.В. Заверзко

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціальної педагогіки та
психології

Протокол № 1 від "22" 01 2020 р.

Голова науково-методичної ради
факультету соціальної педагогіки та
психології

І.В. Козич

2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету соціальної
педагогіки та психології

_____ О.В. Пономаренко

«_____» _____ 2020 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки магістрів

спеціальності 013 – початкова освіта

освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

Укладач: канд. пед. наук, ст. викл. Хайдарова О.С.

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти

Протокол № _____ від “_____” _____ 2020 р.

Завідувач кафедри соціальної педагогіки
та спеціальної освіти

Н.В. Заверико

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціальної педагогіки та
психології

Протокол № _____ від “_____” _____ 2020 р.

Голова науково-методичної ради
факультету соціальної педагогіки та
психології

І.В. Козич

2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти,	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів - 4	Галузь знань 01 – «Освіта/Педагогіка»	Дисципліни вільного вибору студента у межах спеціальності Цикл професійної підготовки	
Розділів – 2	Спеціальність 013 – «Початкова освіта»	Рік підготовки:	
		2-й	
Загальна кількість годин - 120	Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»	Лекції	
	Рівень вищої освіти: магістерський	4 год.	
		Практичні	
		8 год.	
		Лабораторні	
		-	
		Самостійна робота	
		108 год.	
Вид контролю: залік			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Організація інклюзивного освітнього середовища» є формування у студентів компетентностей у галузі організації та подальшого розвитку інклюзивного освітнього середовища; формування цілісного уявлення про інклюзію та організацію інклюзивного освітнього простору, команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами та створення безбар'єрного освітнього середовища у закладах початкової освіти.

Основні **завдання** вивчення дисципліни «Організація інклюзивного освітнього середовища»:

- формування у студентів знань про сутність інклюзії в освіті;
- засвоєння спеціальної термінології у сфері інклюзивної освіти;
- оволодіння знаннями та навичками щодо організації інклюзивного освітнього середовища;
- набуття навичок організації освітнього процесу в інклюзивному класі;
- розширення уявлень про психофізичні особливості дітей з різними порушеннями розвитку та особливості їх навчання й виховання в умовах інклюзивного освітнього середовища.

У результаті вивчення дисципліни «Організація інклюзивного освітнього середовища» студенти повинні **знати**:

- спеціальну термінологію у сфері інклюзивної освіти;
- сутність концепції інклюзивної освіти;
- нормативно-правові засади щодо організації інклюзивного освітнього середовища;
- особливості організації освітнього процесу в інклюзивному закладі освіти/інклюзивному класі;

- психофізичні особливості дітей з різними порушеннями розвитку та особливості їх навчання й виховання в умовах інклюзивного освітнього середовища;
- ефективні стратегії взаємодії у сфері інклюзивної освіти;
- основні завдання, ролі та функції асистента вчителя/дитини;
- концепцію і принципи універсального дизайну;

вміти:

- орієнтуватись в українському законодавстві щодо інклюзивної освіти та здійснювати пошук змін в означеній законодавчій базі;
- організовувати інклюзивне освітнє середовище у закладах освіти;
- працювати у мультидисциплінарній команді фахівців, які здійснюють супровід дитини з особливими освітніми потребами;
- застосовувати у професійній діяльності знання нормативно-правових засад щодо організації інклюзивного навчання в закладах освіти.

Згідно з вимогами освітньої програми «Початкова освіта» студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

- здатність до організації співпраці закладу початкової освіти з різними соціальними інституціями, категоріями фахівців до партнерства з батьками;
- здатність організовувати освітній процес у закладах початкової освіти з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій;
- здатність працювати в команді;
- здатність створювати та впроваджувати в практику наукові розробки, спрямовані на підвищення якості освітньої діяльності та освітнього середовища в системі початкової, зокрема, інклюзивної освіти.

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу «Організація інклюзивного освітнього середовища» пов'язана з курсами «Основи інклюзивної педагогіки», «Нормативно-правові засади інклюзивної освіти», «Організація роботи мультидисциплінарної команди», «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами».

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1

Основи інклюзивної освіти

Тема 1. Концептуальні засади інклюзивної освіти в Україні.

Вступ до навчального курсу: програма, структура та очікування. Актуальність інклюзивної освіти в Україні. Визначення сутності понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «дитина з особливими освітніми потребами», «універсальний дизайн», «команда психолого-педагогічного супроводу» «корекційно-розвиткова робота», «модифікація», «адаптація». Визначення ознак загальної, спеціальної, інтегрованої та інклюзивної освіти.

Тема 2. Законодавча база інклюзивної освіти.

Історія законодавчого визнання права на здобуття освіти громадянами України. Міжнародне законодавство щодо осіб з особливими потребами. Саламанкська декларація. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю. Основні відомості про законодавче та нормативно-правове забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами. Основні міжнародні документи в галузі інклюзивної освіти. Чинне законодавство щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами.

Розділ 2

Інклюзивний підхід до побудови освітнього процесу

Тема 1. Особливості організації освітнього процесу в інклюзивному закладі освіти.

Визначення ознак і потреб навчальної, соціальної та фізичної інклюзії. Модель спільного лідерства у закладі освіти.

Тема 2. Діти з порушеннями психофізичного розвитку у закладі освіти, їх

особливості. Визначення сутності понять «дитина з особливими освітніми потребами», «дитина з порушеннями психофізичного розвитку», «корекція». Категорії порушень психофізичного розвитку у дітей. Ознаки порушень, їх типи та причини виникнення. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Тема 3. Гуманістична педагогічна взаємодія та сучасні системи навчання як основа стратегій викладання в інклюзивному закладі освіти. Організація інклюзивного навчання у закладах освіти. Модель організації освітнього процесу.

Тема 4. Професійне співробітництво – невід’ємна складова стратегій викладання в інклюзивному навчальному закладі. Визначення «корекційно-розвиткова робота», «команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами», «універсальний дизайн». Порядок комплектування закладів освіти (класів) та інклюзивних класів, організація корекційно-розвиткової роботи. Документація інклюзивного закладу освіти/класу. Шляхи реалізації корекційно-розвиткового компонента. Аналіз функції асистента вчителя/дитини, його посадові обов’язки. Співпраця асистента вчителя/дитини з батьками дитини з ООП та педагогами закладу освіти, у тому числі корекційними педагогами. Документація асистента вчителя.

Тема 5. Командний підхід як необхідна умова забезпечення якісної освіти в інклюзивному класі. Команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Моніторинг навчально-виховних досягнень дитини. Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП. Визначення «модифікація», «адаптація».

Тема 6. Доступність і концепція універсального дизайну як важливі умови забезпечення інклюзивної освіти. Визначення «універсальний дизайн». Концепція універсального дизайну. Принципи універсального дизайну. Безбар’єрність в інклюзивному освітньому середовищі. Засоби корекції. Корекційні технології та методики. Корекційно-розвиткова спрямованість навчально-виховного процесу у класах дітей з ООП.

Тема 7. Державна та недержавна підтримка інклюзивних процесів в освіті.

Фінансове забезпечення інклюзивної освіти. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами.

Тема 8. Інклюзивно-ресурсний центр як чинник розбудови ефективного освітнього середовища.

Порядок та умови проведення комплексної оцінки розвитку дитини. Моделі управління в роботі ІРЦ в умовах децентралізації. Співпраця інклюзивно-ресурсних центрів із закладами освіти.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тематичних розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьо го	у тому числі					усьо го	у тому числі				
		л	с/п	лаб.	сам.роб.	інд.з авд. (при наявн ості)		л	с/п	лаб.	сам.роб.	інд.з авд. (при наявн ості)
1	2	3	4	5	6		7	8	9	10	11	
Розділ 1. Основи інклюзивної освіти												
Тема 1. Концептуальні засади інклюзивної освіти в Україні.							10	2			8	
Тема 2. Законодавча база інклюзивної освіти.							12		2		10	

Разом за розділом 1							22	2	2		18	
Розділ 2. Інтегративний підхід до побудови освітнього процесу												
Тема 1. Особливості організації освітнього процесу в інтегративному закладі освіти.							12	2			10	
Тема 2. Діти з порушеннями психофізичного розвитку у закладі освіти, їх особливості.							17		2		15	
Тема 3. Гуманістична педагогічна взаємодія та сучасні системи навчання як основа стратегій викладання в інтегративному закладі освіти.							10				10	
Тема 4. Професійне співробітництво – невід’ємна складова стратегій викладання в інтегративному закладі освіти.							15				15	
Тема 5. Командний підхід як необхідна умова забезпечення якісної освіти в інтегративному класі.							12		2		10	
Тема 6. Доступність і концепція універсального дизайну як важливі умови забезпечення інтегративної освіти.							19	2	2		15	
Тема 7. Державна та недержавна підтримка інтегративних процесів в освіті.							10				10	
Тема 8. Інтегративно-ресурсний центр як чинник розбудови ефективного освітнього середовища.							5				5	
Разом за розділом 2							98	2	6		90	
<i>Усього годин</i>							120	4	8		10	

Разом			8
7. Самостійна робота			
№ з/п	Назва теми	Кількість годин для денної форми	Кількість годин для заочної форми
1.	Концептуальні засади інклюзивної освіти в Україні. <i>Складання есе з теми «Моє бачення перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні».</i>		8
2.	Законодавча база інклюзивної освіти. <i>Складання розширеної довідки щодо законодавства України у сфері інклюзивної освіти. Самостійний підбір матеріалів вітчизняних та зарубіжних авторів та складання есе з теми «Права і можливості на рівний доступ до освіти дитини з ООП»</i>		10
3.	Особливості організації освітнього процесу в інклюзивному закладі освіти. <i>Складання есе на тему: «Інклюзивне освітнє середовище моїми очима».</i>		10
4.	Діти з порушеннями психофізичного розвитку у закладі освіти, їх особливості. <i>Проблемно-орієнтовне реферування особливостей розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку (психофізичне порушення – вибір студента).</i>		15
5.	Гуманістична педагогічна взаємодія та сучасні системи навчання як основа стратегій викладання в інклюзивному закладі освіти. <i>Складання моделі освітнього процесу.</i>		10
6.	Професійне співробітництво – невід’ємна складова стратегій викладання в інклюзивному закладі освіти. <i>Складання розширеної довідки щодо посадових обов’язків асистента вчителя. Розроблення та співставлення порівняльної характеристики обов’язків вчителя і асистента вчителя.</i>		15
7.	Командний підхід як необхідна умова забезпечення якісної освіти в інклюзивному класі. <i>Розроблення ІПП для конкретної дитини з особливими освітніми потребами (психофізичне порушення – на вибір студента).</i>		10
8.	Доступність і концепція універсального дизайну як важливі умови забезпечення інклюзивної освіти. <i>Розроблення заходів, за допомогою яких можна усунути бар’єри для навчання та залучення дітей з особливими освітніми потребами (психофізичне порушення – на вибір студента).</i>		15
9.	Державна та недержавна підтримка інклюзивних процесів в освіті. <i>Складання розширеної довідки фінансування інклюзивної освіти відповідно до законодавства України.</i>		10
10.	Інклюзивно-ресурсний центр як чинник розбудови ефективного освітнього середовища. <i>Складання моделі співпраці закладів освіти з ІРЦ.</i>		5
Разом			108 год.

8. Види контролю і система накопичення балів

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролів за 100-бальною шкалою.

Поточний контроль здійснюється у ході повсякденної навчальної діяльності студентів: експрес-тестування під час аудиторних занять; понятійні диктанти; виконання практичних завдань (доповіді; робота в мікрогрупах); усні відповіді; тестування по закінченню вивчення розділів.

Підсумковий контроль – здійснюється після завершення вивчення курсу: залік.

Використовуються методи усної перевірки результатів навчання – бесіда, виступ, пояснення, опитування; письмової перевірки результатів навчання – науково-дослідні, творчі завдання, тестування, письмові завдання самостійної роботи.

Оцінювання знань за навчальною дисципліною відбувається на підставі накопичених балів за результатами поточного та підсумкового контролю всіх видів згідно зі шкалою оцінювання.

При наявності 35 балів поточного контролю, студент допускається до підсумкового контролю.

Якщо студент із поважних причин пропустив заняття, для відпрацювання матеріалу йому пропонується виконання практичних завдань, що фіксується у вигляді конспекту та проводиться усне опитування щодо вивчених тем.

Підсумкова оцінка з дисципліни формується із загальної кількості набраних балів за результатами поточного контролю та екзамену.

Перевірка рівня засвоєння знань (поточний та підсумковий контроль, залік (теоретична частина) за вибором викладача може здійснюватися шляхом: комп'ютерного або письмового тестування. Практична частина заліку – письмова та усна відповіді.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань.

№ з/п	Вид контрольного заходу	Кількість контрольних заходів	Кількість балів за 1 захід	Усього балів
1	Виконання практичного завдання у мікрогрупах (по 3-5 осіб) <i>Термін виконання: у межах підготовки до практичних занять.</i>	2	3	6
2	Презентація виконаного завдання. <i>Термін виконання: під час проведення практичних занять.</i>	2	4	8
3	Експрес-тестування під час аудиторних занять <i>Термін виконання: під час проведення лекційних, практичних занять</i>	2	3	6
4	Контрольне тестування після вивчення першого розділу. <i>Термін виконання: по завершенню вивчення першого розділу</i>	1	10	10
5	Контрольне тестування після вивчення другого розділу.	1	10	10

	<i>Термін виконання: по завершенню вивчення другого розділу.</i>			
6	Перевірка письмових завдань самостійної роботи. <i>Термін виконання: по завершенню вивчення другого розділу.</i>	10	2	20
Залік	Залік (практична частина) – виконання творчого завдання <i>Термін виконання: згідно з розкладом екзаменаційно-залікової сесії.</i>	1	0-20	20
	Залік (теоретична частина) - підсумкове тестування. <i>Термін виконання: згідно з розкладом екзаменаційно-залікової сесії.</i>	1	0-20	20
Усього		7		100

Критерії оцінювання.

1-2. Виконання практичного завдання та його презентація на практичному занятті оцінюється у 7 балів (4 бали – за підготовку та 3 бали за презентацію (попередня табл.)).

Критерії оцінювання доповіді:

7-6 балів отримує студент, який самостійно, у повному обсязі виконав завдання, виявив творчий підхід до його виконання та представлення; під час презентації виказав глибоку обізнаність щодо теми завдання, розуміння сутності досліджуваної проблеми; виявив навички взаємодії з аудиторією, запропонував питання для групового обговорення.

5-4 бали отримує студент, який виконав завдання не в повному обсязі, стереотипно, але принципово правильно; під час презентації виявив не достатню обізнаність щодо теми дослідження, але під час обговорення проблемних питань, виявив певну активність, запропонував шляхи пошуку відповідей на проблемні запитання, або виконав завдання у повному обсязі, але не брав участі у презентації результатів.

3-2 бали отримує студент, який виконав завдання не в повному обсязі, з порушенням структури доповіді та/або без презентації; під час виконання завдання припускався певних помилок.

1-0 балів отримує студент, який виконав завдання номінально, без глибокого осмислення проблеми, творчого підходу.

У таких випадках студенту надається одна можливість повторного виконання та презентації завдання, але не пізніше наступного практичного заняття. При цьому максимально можлива кількість балів складає 5.

3. Експрес-тестування під час аудиторних занять оцінюється у 3 бали, за умови, що студент виконав правильно більше 75% відсотків тестових завдань. За половину правильних відповідей студент отримує 1,5 балів. Менше половини правильних відповідей – 0 балів.

4-5. Контрольне тестування після вивчення розділів оцінюється максимально у 10 балів. Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% правильних відповідей – 10 балів.

6. Перевірка письмових завдань самостійної роботи передбачає можливість отримати 20 балів (за 10 виконаних завдань). Для їх отримання студент має виконати та надати на перевірку письмові завдання, що входять до блоку самостійної роботи до початку екзаменаційно-залікової сесії. Критерії оцінювання: за кожне правильно виконане завдання самостійної роботи студент отримує 2 бали. Виконання завдання не в повному обсязі, з негрубими помилками, але принципово правильне, передбачає отримання 1 балу. 0 балів отримує студент, який виконав завдання невірно, або не виконав.

7. Залік.

Практична частина заліку. Творче завдання передбачає схематичне складання плану розбудови інклюзивного освітнього середовища (тип закладу визначається викладачем під час заліку).

Критерії оцінювання.

Максимальна кількість балів – 20, які нараховуються за виконання таких частин роботи:

- визначення актуальності роботи – 2 б.;
- правильне визначення мети та завдань програми – 5 б.;
- логічність, послідовність викладення матеріалу – 3 б.;
- визначення ресурсів для виконання кожного етапу програми – 3 б.;
- доцільність запропонованих форм та методів роботи – 5 б.;
- презентація програми під час заліку – 2 б.

Теоретична частина заліку (тестування) оцінюється у 20 балів. Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% правильних відповідей – 20 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)	Зараховано
B	85 – 89 (дуже добре)	4 (добре)	
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	3 (задовільно)	
E	60 – 69 (достатньо)		
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)	Не зараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

9. Рекомендована література

Основна:

1. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. реком. МОНУ. Суми : Університетська книга, 2008. 134 с.
2. Колупаєва А.А. Вступ до інклюзивної освіти: навчальний курс рек. МОНУ. Київ : АТОПОЛ, 2010. 274 с.
3. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : навч.-метод. посіб. Київ : Науковий світ, 2010. 244 с.
4. Основи інклюзивної освіти : навч. метод. посіб. ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.
5. Колупаєва А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка : путівник для педагогів. Київ : АТОПОЛ, 2010. 96 с.

6. Гонеев А. Д., Лифинцева В.А. Основы коррекционной педагогики. Москва : ВЛАДОС, 1999. 235 с.
7. Кравченко Р.І. Соціальна робота з розумово відсталими людьми : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2001. 140 с.
8. Холостова Е.И., Дементьева Н.Ф. Социальная реабилитация : учебное пособие. Москва : Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2002. 340 с.
9. Інклузивна школа : особливості організації та управління : навчально-методичний посібник; кол. авторів : Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. ; за заг. ред. Даниленко Л.І. Київ : Науковий світ, 2007. 128 с.
10. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика : психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников. Ростов н/Дону: «Феникс», 2004. 352 с.
11. Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навчально-методичний посібник; кол. упорядників : Патрикеева О. О., Софій Н. З., Луценко І. В., Василяшко І. П.; за заг. ред. Шинкаренко В. І. Київ : ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2013. 96 с.

Додаткова:

1. Інклузивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-методичний збірник. Київ: ФОП Придатченко П.М., 2007. 134 с.
2. Колупаєва А.А. Інклузивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
3. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. Київ, 2000. URL : http://www.fl-life.com.ua/inclusion/?page_id=870
4. Права інвалідів в Україні : зб. правових документів. Київ : Сфера, 1998. 300 с.
5. Колупаєва А.А. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання в європейських країнах. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. Київ : Університет „Україна”. 2006. С. 174-175.
6. Скворцова В.О. Социальное воспитание детей с отклонениями в развитии. Москва : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. 160 с.
7. Социальная работа с инвалидами : настольная книга для родителей / под ред. Е.И. Холостовой. Москва : Институт социальной работы, 1996. 238 с.
8. Інклузивна освіта від А до Я : poradnik для педагогів і батьків / укладачі Н.В.Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ : Ранок, 2016. 68 с.
9. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.5. Основы дефектологии / под.ред. Т.А. Власовой. Москва : Педагогика, 1983. 368с.

Інформаційні ресурси

1. Колупаєва, А. Інтегративні тенденції в освіті дітей з особливими потребами в Україні. URL : http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm.
2. Колупаєва А.А. (ред.) Основы інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Київ : А.С. К., 2012. 308 с. URL : <http://www.twirpx.com/file/958780/>
3. ЗапоВікі офіційний сайт. URL : <http://zw.ciit.zp.ua/index.php>

Погоджено _____
 навчальний відділ
 « _____ » _____